

M. Gerpe Gerpe, *La potestad del estado en el matrimonio del cristianos y la noción contrato — sacramento*, Salamanca 1970, ss. XXV + 286.

Pod powyższym tytułem ukazała się monografia poświęcona jednemu z kontrowersyjnych zagadnień z zakresu kościelnego prawa publicznego, a mianowicie problemowi kompetencji państwa i Kościoła względem małżeństwa chrześcijan. Należy zauważyć, że brzmienie tytułu rozprawy niezupełnie odpowiada jej treści. Znaczna jej część poświęcona jest bowiem uprawniom władzy kościelnej, o czym nie ma wzmianki w tytule.

Rozprawa ta wyszła jako 13 tom w serii monografii z prawa kanonicznego, wydawanych przez Instytut San Raimundo de Peñafort w Salamanca, a — jak sam autor podkreśla — została napisana pod kierunkiem ks. Lamberta de Echaverina, dyrektora tego Instytutu.

Rozprawa obejmuje: krótkie wprowadzenie, obszerny wykaz źródeł i literatury oraz dwie części zasadniczych rozważań: 1. część historyczna: Kościół i państwo wobec małżeństwa chrześcijańskiego od czasów nowożytnych, 2. część doktrynalna: kompetencje państwa wobec małżeństwa chrześcijańskiego.

We wprowadzeniu autor określił cel i przedmiot swoich badań. Zaznaczył bowiem, iż zamierza przedstawić ewolucję myśli dominujących w różnych epokach historycznych na temat uprawnień państwa i Kościoła względem małżeństwa chrześcijan. Celem tych dociekań ma być z jednej strony uwydatnienie świętego charakteru unii małżeńskiej, a z drugiej strony przedstawienie procesu sekularyzacji małżeństwa chrześcijańskiego, przejawiającej się w dezintegracji tego małżeństwa na dwa elementy: umowę — element świecki i sakrament — element sakralny.

Badania swoje autor oparł na boga-

tym materiale historycznym obejmującym literaturę kanonistyczną, teologiczną i filozoficzną oraz dokumenty kościelne i państwowe dotyczące omawianego zagadnienia. Wykaz literatury zawiera wiele opracowań i artykułów opublikowanych w języku łacińskim, hiszpańskim, włoskim, francuskim i niemieckim. Należy jednak zauważyć brak jakichkolwiek pozycji w języku angielskim lub polskim. W wykazie tym brak również niektórych nowszych opracowań opartych na dokumentach Soboru Watykańskiego II, np. A. Bertola, *Il matrimonio religioso nel diritto canonico e nell'ordinamento concordatario italiano*, Torino 1967.

W pierwszej części autor omawia różne doktryny określające stanowisko Kościoła i państwa wobec małżeństwa chrześcijan. Jako punkt wyjścia przyjmuje klasyczną koncepcję małżeństwa chrześcijańskiego — ustaloną przez patrystykę — jako świętej unii (instytucji) dwojga osób. Teologowie scholastyczni w XIII w., analizując tę koncepcję, wyróżnili dwa integralne elementy małżeństwa: naturalny (umowa) i sakramentalny. Następnie Gerpe stwierdza, że w średniowieczu jednomyślnie przyjmowano, iż małżeństwo jako instytucja wewnętrznie święta podlega wyłącznej kompetencji Kościoła. Jednak — jego zdaniem — wy różnienie tych dwóch elementów małżeństwa stało się źródłem powstania w czasach nowożytnych nowych doktryn, które dzieliły kompetencje nad małżeństwem między dwie władze: kościelną i państwową, a nawet przyznawały kompetencje te wyłącznie władzy państwowej. Rozwój tych doktryn przedstawił on w porządku chronologicznym i rzeczowym. Pod względem chronologicznym

wyróżnił dwa okresy: 1. od 1520 do 1783 i 2. od 1783 r. do obecnej chwili. Jako początek pierwszego okresu przyjmuje wystąpienie reformatora Marcina Lutera, według którego małżeństwo jest umową czysto naturalną, pozbawioną sakramentalności, a tym samym całkowicie podporządkowaną władzy państwowej. Jako początek drugiego okresu przyjmuje wydanie przez cesarza austriackiego Józefa II w 1783 r. ustawy konstytucyjnej, w której małżeństwa chrześcijańskie zostały całkowicie podporządkowane ustawom państwowym, a sprawy małżeńskie jurysdykcji sądów państwowych. Różne doktryny, jakie wystąpiły w pierwszym okresie, autor omawia w następującym porządku: 1. Doktryna Kościoła, sformułowana na Soborze Trydenckim, określająca sakramentalność małżeństwa chrześcijańskiego oraz formę jego zawarcia i przeszkody; 2. Doktryna o wyłącznej władzy państwa nad umową małżeńską (protestanci i regaliści); 3. Doktryna o podwójnej władzy kościelnej i państwowej nad umową małżeńską (w ujęciu radykalnym — Piotr de Soto, Van Espen i w ujęciu umiarkowanym — Franciszek de Vitoria, Piotr de Ladesma, Tomasz Sanchez i inni); 4. Doktryna o wyłącznej władzy Kościoła nad małżeństwem (Dominik de Soto, św. Robert Bellarmin, Franciszek Schmalzgrueber i inni). Charakteryzując drugi okres, autor omawia kolejno: 1. Doktrynę Kościoła zawartą w dokumentach papieży: od Piusa VI do Jana XXIII; 2. Proces sekularyzacji małżeństwa w państwach katolickich, polegający na całkowitym podporządkowaniu małżeństwa chrześcijańskiego kompetencji władzy państwowej; 3. Kompromisowe doktryny o podwójnej władzy Kościoła i państwa nad małżeństwem, które znalazły realizację w konkordatach Stolicy Apostolskiej z rządami niektórych państw (Włochy, Austria, Litwa, Portugalia, Kolumbia, Hiszpania); 4. Doktryna o wyłącznej władzy Kościoła nad małżeństwem chrześcijan.

W drugiej części rozprawy autor dokonuje oceny doktryn przedstawionych w pierwszej części. Rozważania te przeprowadza w następującym porządku: 1. Walor doktryny Kościoła w świetle definicji dogmatycznych i argumentów teologicznych. Stwierdza on przy tym, iż małżeństwo chrześcijan jest umową sakramentalną; nie można więc rozdzie-

łać umowy małżeńskiej i sakramentu jako odrębnych elementów. 2. Krytyka założeń opinii przeciwnych doktrynie Kościoła; 3. Kompetencje władzy państwowej nad małżeństwem chrześcijańskim w zakresie: cywilnej formy zawarcia małżeństwa (fakultatywna i obowiązkowa), przeszkód małżeńskich i skutków czysto cywilnych. Na zakończenie swoich rozważań dochodzi do stwierdzenia, iż małżeństwo chrześcijańskie jest z istoty swej świętą unią dwojga osób, podlegającą wyłącznej kompetencji Kościoła. Nie można więc nazywać tego małżeństwa umową cywilną i sakramentem. Jest to bowiem umowa o charakterze sakramentalnym, a jedynie ze względu na skutki cywilne jest ona również przedmiotem zainteresowania władzy państwowej.

Oceniając omawianą rozprawę, przede wszystkim należy podkreślić wielki wkład autora w próbę systematycznego ujęcia bardzo różnorodnych poglądów, jakie wystąpiły od średniowiecza do Soboru Watykańskiego II, na temat kompetencji państwa i Kościoła względem małżeństwa. Można by jednak mieć pewne zastrzeżenia co do przyjęcia przez autora kryterium podziału epoki nowożytnej w tym względzie, tj. co do przyjęcia jako przełomowej daty wydania konstytucji cesarza austriackiego Józefa II (1783). Wydaje się, że bardziej przełomowe znaczenie w tej kwestii miał Kodeks Napoleona (1804). Wychodząc bowiem z zupełnie nowych podstaw doktrynalnych (filozofia Oświecenia), kodeks ten podporządkował małżeństwo jako umowę cywilną (bez względu na wyznanie religijne zawierających je osób) kompetencji władzy państwowej. Pewne zastrzeżenia czytelnika również może budzić, dokonana w drugiej części rozprawy, całkowicie negatywna ocena doktryn przyznających państwu kompetencje nad małżeństwem chrześcijan. Wydaje się, że dokonał on tej oceny ze stanowiska teorii o wyższości Kościoła nad państwem. Jednak w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II trzeba uznać tę teorię za nieaktualną, a w konsekwencji dokonać pewnej rewizji dotychczasowej doktryny Kościoła w stosunku do małżeństw cywilnych. W każdym razie jest to kwestia otwarta do dyskusji.